

В ИРОНИЧНОТО „ЦАРСТВО“ НА МУЗИЛ

Елица Дубарова-Петкова, *Метанаративни техники
в изграждането на романа „Човекът без качества“ от Роберт Музил.*
Бургас: Издателство ЛИБРА СКОРП, 2023, 227 стр.,
ISBN 978-954-471-992-0

Соня Александрова-Колева

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Книгата на Елица Дубарова-Петкова „Метанаративни техники в изграждането на романа „Човекът без качества“ от Роберт Музил, се нарежда сред малобройните български опити¹ да се огледа по-цялостно примамливото и същевременно противоречиво творчество на Р. Музил, което я превръща във втората сериозна академична разработка, написана на български език. Тя е плод на дългогодишен изследователски интерес към творчеството на австрийския автор, на сериозно обмисляне на възможните интерпретативни подходи и на задълбочено познаване на обширната библиография по темата.

Авторката много удачно е избрала да озаглави трите основни части на своето изследване по подобие на подразделенията на Музиловия роман. В първата глава са представени теоретическите измерения, на които почива анализът, разкриващ спецификите на емблематичната модернистична творба. Много находчиво е избрана призмата, през която иронията се възприема като тоталното гориво за романа, придаващо метанаративен характер през двете специфични за Музил наративни техники – есеизма и цитирането. Още по-продуктивно е привличането на метатекстове като дневници, чернови, интервюта, писма и други есеистични текстове на автора за изясняване на наративните и семантични послания на романа в последващите глави на книгата. Още в тази въвеждаща част авторката ясно заявява първата си провокативна хипотеза, че анализът на произведението не би трябвало да се изчерпва през призмата на утопичното, затова освен през неговата оптика Дубарова-Петкова ще обследва романа на Музил и през предложения от нея „триедър“ на иронията.

Втората глава на това провокативно изследване се фокусира над иронията в романа като нарочен инструмент за постигане на метанаративност и убедително аргументира присъщия ѝ релативизъм. Анализът през този всеобхватен „инструмент“ отвежда авторката към друга вълнуваща теза, а именно,

че според Музил е „необходим работещ модел за справяне с кризите – модел, който трябва да е едновременно научно приложим и естетически релевантен, за да се задейства своеобразна терапевтична процедура с имунодиагностичен характер, от която да произтече правилният имунен „отговор“ (с. 16). Този подход към иронията, изведен основно от есетата на Музил, допуска тя да се разглежда не само като познавателен модел, а и като оздравителна процедура, когато иде реч за ситуацията на модерния човек в Европа. В абсолютизирането на ироничната перспектива и представянето ѝ едновременно като метод, механизъм и процедура Дубарова-Петкова вижда възможност да се интерпретира „голямата цел на твореца, която е определена от грижата за бъдещето на Европа“ (с. 35).

В отделни подразделения на тази глава се интерпретират и любопитните метанаративни елементи и стратегии като изолацията, проявена при Улрих под формата на „универсална неприязън“, деконструкцията на езика и *деутопизацията* (авторски неологизъм на Дубарова с терминологичен характер). Като под изолация се разбира метод за постигане на познание и самопознание почти идентичен с концепцията на Шкловски за остранението. Докато при деконструкцията на езика в известен смисъл се има предвид антиципация на Дерида – механизъм за разглобяване и реконструиране на значенията, в конкретния случай атакуващ претенцията на езика да бъде абсолютен свят на ценности и оценки. Оригиналната идея за деутопизацията провижда понятието като процедура за „преодоляване на реалните кризи, производни на идеологизацията, респ. и утопизацията на езика“ (с. 124), протичаща едновременно на равнище концепти и на равнище дискурси с цел постигането на златната среда между „потребностите на живота“ и „тези на мисленето“. Всички тези елементи способстват крайната цел на романовия замисъл, който Дубарова-Петкова формулира като „радикално преосмисляне на проявите на действителността, включително и езиковите“ (с. 122).

Авторката ни предоставя и иновативни интерпретации на гения (гениалния кон и гениалния спортист), Какания и „успоредната акция“ (като птича метафора) през образните решения на деутопизиращата процедура. Противно на общоприетото Дубарова-Петкова акцентира и аргументира възможността името Какания да е оноματοпеично производно от кудкудякация шум, произведен от салона на Диотима. Докато изграждането на код на представяне и възприемане на славната „успоредна акция“ представя като почиващ върху „осцилирането между прикриването и разгръщането (две основополагащи действия на иронията)“ (с. 155). Тези анализи логично водят до заключението, че романът работи с утопично и с дистопично конструиране, едновременно функция на иронията и път към неограничено експериментиране, целящо намирането на формулата на „правилното живеене“.

В последната, трета глава авторката излага вижданията си относно функциите и същността на есеизма и цитатността в романа на Музил. В нейната логика есеизмът се явява „дискурсивен елемент, свързващ текстовото, епистемологичното и сюжетното равнище на романа с реалността, при което се разколебава и самата дискурсивност на есеизма“ (с. 157). Освен това точно есеизмът прокарва път към уравновесяване на двете основни страни на романовата действителност, а и на цялото творчество на Музил, дихотомията *точност/душа*. Наблюденията върху цитатността отбелязват неограничеността на различните области на човешката дейност, от които се цитира; употребата на преки, непреки и буквални заемки. Високата честотност на алюзиите и парафразите поставя цитатността при Музил под знака на риторическите похвати на мимикрията и пародията. Цитатността е интерпретирана и като стратегия в изграждането на персонажната система на романа, и като концепт, предзададен в дневниците. В този смисъл тя е сред водещите белези на аргументираната в изследването метафикционалност, която се приема като надисторическо понятие и феномен, а метанаративността, към която са причислени иронията и есеизмът, според авторката предоставя една нова възможност за възприемането на Музиловия опус като метароман. Въз основа на почиващия върху есеизма и цитатността анализ изниква друга находчива хипотеза, че „третата част на романа се превръща едновременно в огледален и в обърнат образ на втората част, тъй като на мястото на „сътворението“, с което се асоциира изразът „по образ и подобие“, се намества „пришественият“ образ на „хилядолетното царство“ с оргиастичния оттенък на престъпничеството“ (с. 174).

Последната аналитична подглава се фокусира върху инцестуозния сюжет в третата част на романа, за да разкрие амбивалентния смисъл на утопично-мистичната връзка и виртуозното отхвърляне на психоаналитичния дискурс. В заключението ясно са формулирани изводите от проведените анализи и е обобщено виждането на Дубарова-Петкова, че романът се явява изследователски проект, а „амбицията на Музил е да постави най-точната диагноза на съвременieto си и да изгради терапевтичен „протокол“ за справяне със симптомите на заболяването, предизвикано от дифузиращата и объркваща власт на метанаративите, които трябва да бъдат изобличени“ (с. 209).

Изследването на Дубарова-Петкова заслужава вниманието на литературоведите, защото е задълбочено, комплексно, теоретически подплатено и предлага авторски и неортодоксални хипотези, които биха били от особен интерес за музиловедите. Друго негово предимство е възможността да предизвика полезни несъгласия, които да отворят научна дискусия и евентуален различен подход към прочита на Музиловото творчество. Самият му тематичен фокус и методически подход безпроблемно се синхронизират и с предизвикателствата на неповторимото ни настояще: „феномена на индиферентността, респ. на безкачествеността“; крайно необходимата ни критика на идеологиите; пато-

логичната автореференциалност (или пълното ѝ отсъствие); потиснатата автентичност, прикритата тема за войната, която обаче се просмуква през авторовия глас в цялата фикционална действителност. Затова ми се струва удачно, докато се страхуваме да рухнат и последните традиционни морални устои, да ни превземе изкуственият интелект и да регресираме до атавистичните си качества, да препоръчам на читателите да посегнат към текстовете на Музил и към нетрадиционната им интерпретацията.

БЕЛЕЖКИ

1. Първото цялостно изследване на Музил у нас е дело на Красимир Делчев „Философският роман на Музил „Човекът без качества“: критични размишления“ от 2022 г. Същата година на немски език в чужбина е публикуван и трудът на Владимира Вълкова „Das Ich in anderer Gestalt. Weiblichkeit und Männlichkeit in Robert Musils Roman «Der Mann ohne Eigenschaften»“. С отделни статии, повлияващи българската рецепция на автора, се отличават Вл. Сабоурин, М. Разбойникова-Фратева, Ст. Атанасов.

ЛИТЕРАТУРА

ДУБАРОВА-ПЕТКОВА, Е., 2023. *Метанаративни техники в изграждането на романа „Човекът без качества“ от Роберт Музил*. Бургас: ЛИБРА СКОРП. ISBN 978-954-471-992-0.

REFERENCES

DUBAROVA-PETKOVA, E., 2023. *Metanarativni tehniki v izgraždaneto na romana „Chovekat bez kachestva“ ot Robert Muzil*. Burgas: LIBRA SKORP. ISBN 978-954-471-992-0.

METANARRATIVE TECHNIQUES IN THE CONSTRUCTION OF THE NOVEL “THE MAN WITHOUT QUALITIES” BY ROBERT MUSIL

✉ Dr. Sonya Aleksandrova-Koleva, Assoc. Prof.

ORCID iD: 0009-0004-2344-9393

Paisii Hilendarski University of Plovdiv

Plovdiv, Bulgaria

E-mail: sonyaaleksandrova@uni-plovdiv.bg